

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Er (tussen)in

**Griffies als katalysator tussen: politiek,
bestuur, organisatie en gemeenschap**

Ook voor
je werkgevers-
commissie!

2023

Deze bundel helpt griffiers breder én gericht te kijken naar hun werk. Je bent er als griffier natuurlijk vooral voor de raad of Staten (de politiek), maar daarvoor moet jij je ook richten op het bestuur, de organisatie en de gemeenschap. Dat zijn de vier systemen waarmee je werkt. Als je die verbindt en benut, kun je veel leuker en effectiever werken. Met als resultaat: een bestuur dat bewuster bestuurt. In deze bundel lees je hoe.

- Kirsten ten Cate, voorzitter Vereniging van Griffiers

Inhoud

Niet zo bescheiden, griffier	4
Theoretische achtergrond	4
Leeswijzer	5
Organisatorisch systeem	8
Maatschappelijk systeem	12
Politiek systeem	15
Bestuurlijk systeem	19
Slotbeschouwing	23
Trots en troost - voor griffiers	24

Inleiding

Niet zo bescheiden, griffier

Deze bundel helpt jou je werk als griffier beter te doen. Zodat er in jouw gemeente of provincie bewuster bestuurd wordt. En daarbij gaan we er vanuit dat een beter bestuur begint bij jezelf. Bij jou dus, beste griffier! Als jij het niet doet, wie dan?

- We richten ons 100% op wat jij als griffier kunt doen, vragen of zeggen. En een beetje op wat je daarvoor nodig hebt van anderen. We richten ons niet op wat die anderen allemaal (eerst) zouden moeten doen. Jij bent stap 1.
- Het zou zo maar kunnen dat je het misschien eigenlijk al weet of al een beetje voelt of zelfs- al doet; want veel griffiers doen in stilte veel goeds. Ga hardop werken: zeg wat je ziet, voelt en denkt. Zet zelf op het menu wat er volgens jou nodig is. Jij helpt als griffier de Raad of Staten. Doe dat open en actief. Niet passief nederig 'ondersteunend'. Durf te zeggen wat er volgens jou moet of kan gebeuren. Je hoeft het niet allemaal precies te weten. En, je hoeft het niet (alleen) te doen. Spreek af dat wie zich uitspreekt niet perse de eigenaar is. Bovendien: Raads- en Statenleden vinden niets fijner dan een goed voorstel waar ze nog iets van kunnen vinden.

Theoretische achtergrond

Deze bundel helpt je in- en uitzoomen vanuit de vier systemen of perspectieven die samen je werkveld vormen.

De griffier helpt vier systemen verbinden

In de kern is het eenvoudig: in elke gemeenschap bestaan maatschappelijke opgaven. Soms is daarbij de overheid nodig. We kiezen elke vier jaar de raad en Staten om gemeenschap en bestuur te verbinden. De raad en Staten benoemen maatschappelijke opgaven en verbinden daaraan bestuurlijke (en zo nodig organisatorische) opgaven, door politieke prioriteiten te stellen. De griffier staat de Raad en Staten bij de uitoefening van die taken terzijde, zo stelt de wet. Dat klinkt simpel, maar dat is het niet.

Als dat goed werkt, komen de volgende systemen op een passende manier bij elkaar:

- de overheidsorganisatie (waaronder de griffie);
- de gemeenschap / de maatschappij (inclusief de markt);
- het politieke systeem;
- het bestuurlijke systeem.

Elk van die systemen heeft een eigen logica, behoefte en focus:

Organisatorisch	middelen (geld, tijd, mensen), planning, programma's, uitvoering, specialismes, professionaliteit...
Maatschappelijk	interactie, gemeenschappelijkheid, impact, complexiteit, maatschappelijk welzijn...
Politiek	verhoudingen, macht en tegenmacht, coalitie-oppositie, deelbelangen, conflict, prioritering...
Bestuurlijk	lineariteit, beleid, besluiten, voorspelbaarheid, navolgbaarheid...

De griffier werkt primair voor de volksvertegenwoordigers en zorgt dat zij hun werk goed kunnen doen. Dat kunnen zij alleen als er samenhang is tussen die systemen, als er koppelingen zijn die worden benut. Dat zorgt er dan grofweg voor:

- Dat de raad/Staten in staat zijn om opgaven in de gemeenschap te zien en daarvan politiek te maken.
- Dat die politieke agendasetting en prioritering vervolgens ook leidt tot bestuurlijk handelen, bijvoorbeeld door budgetten te (her)verdelen, regels te maken of beleid bij te sturen.
- Dat dit leidt tot 'dingen doen' door organisaties of bestuurders (van handhaven tot inkopen en van subsidie verlenen tot mensen bij elkaar zetten en lobbyen bij het rijk).
- Dat dit de bedoelde impact heeft op de opgaven in de gemeenschap en dat dit in beeld komt bij de raad of Staten als het die impact (toch) niet heeft.
- Dat het lukt om goed toe te zien op wat er in de gemeenschap gebeurt en indien nodig het weer politiek maken van dingen die de volksvertegenwoordiging het agenderen waard vindt.

Als dit goed werkt, zijn raad en Staten in staat om 'politiek bestuur' te zijn.

De griffier is medeverantwoordelijk om het proces tussen die vier systemen op gang te helpen en te houden (de katalysator). De griffier werkt er dus (tussen)in. De koppelingen moeten worden benut, onderhouden en soms gemaakt. Dat vraagt van griffiers dat ze zich in al die werelden begeven met de juiste interventies, als strategisch raadsadviseur van de raad, als gesprekspartner in de driehoek en als 'mogelijkmaker' van informatiestromen (binnen de gemeente en 'van buiten naar binnen'). Geen sinecure; wel belangrijk en leuk!

Leeswijzer

Elk van de vier systemen heeft een eigen hoofdstuk. Elk systeem maken we inzichtelijk en praktisch met een thema dat aansluit bij de dagelijkse praktijk. En dat in drie vaste onderdelen, herkenbaar aan hun eigen kleur:

- a. We leiden elk systeem in vanuit enkele 'overtuigingen' die we vaak aantreffen. Dat laat zien hoe nu over dat thema wordt gedacht en gesproken en welke vragen of uitspraken je daar dan vaak bij hoort. Dit maakt inzichtelijk hoe je herkent dat zoiets speelt (of zou moeten spelen) en waar dan de ingewikkeldheid in zit.
- b. Dan volgt een op de werkelijkheid geënt verhaal over of vanuit de griffier. Een herkenbare situatie rond een actuele kwestie. Dat laat zien welke mechanismen en automatismen er zijn (inclusief hun gevolgen), welke opties voor 'anders' er ook zijn en waarom dat her en der (niet) gebeurt.

- c. Tot slot wat denk- en doe-stappen. Dit onderdeel helpt je (soms praktisch) verder op weg. Wat kun je op het menu zetten? Wat zeg je dan? Welke vragen helpen jou en de anderen op weg? Een korte opsomming van denkrichtingen, minimale vereisten, mogelijke drempels en wat stapstenen.

Nog even dit

Voor we echt de systemen induiken nog een ding: veel griffiers zijn procesmensen. Prima, maar dat proces draait om maatschappelijke vraagstukken. Als jij je rol wilt vervullen (welke rol dan ook), dan is essentieel dat duidelijk is rond welke maatschappelijke opgaven de volksvertegenwoordiging aan de slag wil. Dat is de basis, de kern. Daar moet en kun je als griffier bij helpen, ook als dat de 'politieke inhoud' betreft. Vanuit die inhoud verbeter je de processen. Met oog voor de relatie tussen de systemen, en tussen de mensen in die systemen. En werkend aan proces en relatie verbeter je de aanpak van de inhoud. Het is een stevige driehoek: inhoud, proces en relatie. Maar genoeg stichtelijke woorden: lees, leer en reflecteer. En dan aan de slag! (Oh ja: omdat er veel meer gemeenten zijn dan provincies, gaat het verder alleen over gemeenten. Dat leest fijner.)

Werken in, met en aan vier systemen

Hieronder gaan we nader in op de vier systemen of perspectieven die samen je werkveld vormen.

Organisatorisch systeem

Ambtenaren voeren politiek-bestuurlijke opdrachten uit, maar lokken ook soms opdrachten uit. Hoe ver gaat de rol van opdrachtnemer? Sommige griffiers zeggen dat ze de raad ondersteunen. Dat kan leiden tot achteroverleunen en afwachten: 'Ik kan als griffier alleen wat in gang zetten na een duidelijke raadsopdracht'. Ondertussen holt de raad in de praktijk vaak een beetje aan achter wat er gebeurt. De ambtelijke organisatie bedient de raad wel - als de raad erom vraagt - maar voorzichtigjes, om te voorkomen dat de raad nog meer gaat sturen op details. Een griffier die bepleit dat de hele organisatie - en niet enkel de griffie - de raad in stelling zou moeten brengen, botst vaak op strikte opvattingen over hoe de taken (moeten) zijn verdeeld binnen de ambtelijke organisatie ('De griffie is er voor de raad, de organisatie voor het college'). De griffie is daarvan wel onderdeel, maar eigenlijk een bijzonderdeel. Leg je je daar dan bij neer? ('De organisatiestructuur is natuurlijk niet leidend, maar als we daar doorheen gaan krijgen we echt niets meer gedaan'). Of ga je het anders organiseren?

Toen Adriaan het presidiumoverleg even kort schorste voor een dringend telefoontje van een collega-burgemeester, zei Johan: "Even onder ons: ik stel me niet meer verkiesbaar als raadslid, ik trek het niet meer." Johan zit er doorheen: "Ik had het er laatst met Adriaan over hoe druk het raadswork is, maar die zei gewoon: tijd is prioriteit. Daar kan ik dus niets mee. Je zou van zo'n ervaren burgemeester meer verwachten toch?" Het raakte een snaar bij Gabriel. Hij zag veel raadsleden zwoegen. De cursus Time Management die hij in het inwerkprogramma van z'n griffie had gestopt was het ook niet helemaal. Hedy viel Johan bij. Vrij uniek dat de fractievoorzitters van VVD en SP elkaar vonden. "We komen nergens aan toe in de raad, alles overkomt ons," zei ze. "We moeten het anders organiseren. Ons vergadermodel moet op de kop. Zodat we zèlf sturen." Voor Gabriel het wist, was het hele presidium op dat idee gedoken.

Gabriel besprak het de volgende dag in de driehoek. Adriaan was blij dat de raadsleden inzagen dat ze zich te druk maakten: "Zo'n nieuw vergadermodel is een goede aanleiding om de bestuurlijke verhoudingen weer even helder te hebben. Raadsleden hollen nu overal en nergens naar toe. De gemeente staat voor stevige maatschappelijke uitdagingen dus we moeten koersvast sturen. De raad dient op hoofdlijnen kaders te bepalen, daarvoor doen wij als college voorstellen aan de raad. Vervolgens moet de raad de uitvoering en uitwerking aan ons overlaten. Niet overal maar schriftelijke vragen over stellen of stoplichtrapportages vragen, waar uiteindelijk toch niets mee kan. Ik zeg steeds tegen de raadsleden dat ze prioriteiten moeten stellen, maar het lukt ze niet."

Albertine werd enthousiast: "Ja, sinds onze reorganisatie weten onze ambtenaren precies waar ze over gaan. Prima als de raad zijn vergaderorganisatie ook eens op de schop neemt. Dan kunnen we de informatievoorziening aan de raad stroomlijnen en beter aanhaken op onze structuur. Dan kun jij als griffier ze echt veel beter ondersteunen." Gabriel raakte geïrriteerd. Dat stroomlijnen en aanhaken, dat was Albertine-taal voor dat het niet te ingewikkeld moest worden. Terwijl de ellende al jaren was dat de organisatie sectoraal met allerlei notities en voorstellen naar de raad kwam, die door al die bomen het bos niet meer zag. Dat lag toch op haar bordje, als gemeentesecretaris? Dat hield hij maar voor zich. "Ik denk er nog wel even over na." zei hij. Ze gingen naar het volgende agendapunt.

Twee weken later was er weer een driehoek. Adriaan was boos. Vorige week hadden een paar raadsleden op de markt zijn bestuursadviseur aangesproken en flink bevraagd over de aanpak van kansarme jongeren. 'Politiek moet uit de organisatie blijven,' sprak hij op strenge burgemeesterstoel, 'en zich niet bemoeien met het Hoe. De marsorders voor de organisatie komen van het college.' En Albertine greep haar kans: 'Inderdaad, dat doorkruist het collegewerkprogramma. Als daar steeds weer andere punten bijkomen... hoe managen we dat dan?' Gabriel probeerde het eens met eerlijkheid. 'De raad probeert het stuur in handen te krijgen, maar dat lukt niet. Daarom al die hap-snap-vragen en opplopende ideetjes. Ik weet ook niet hoe het precies moet. En natuurlijk is dat primair mijn verantwoordelijkheid, als griffier, maar de hele organisatie werkt toch voor de raad? Maar niemand ervaart dat zo.' Adriaan kapte hem af: 'De raad is het hoogste orgaan, dat ontkent niemand. Daar werken al onze mensen hard aan. De raad vroeg jou om een nieuw vergadermodel. We zien belangstellend uit naar je voorstel'.

Pas laat die dag komt Gabriel een beetje tot rust. Vissend in de sloot achter zijn tuintje dacht hij opeens: 'De raad wordt overspoeld en moet terug naar de bron.' Hij riep het presidium bij elkaar. Hij opende de bijeenkomst met een quote van Herman Tjeenk Willink: *Politiek is (mee)besturen geworden en besturen vooral regelen*. "De raad stroomt stuurloos mee, en moet terug naar de bron," zei hij stellig. Daarvoor had Gabriel een plan. "De raad op straat" zou een politieke karavaan worden waarin de raadsleden met de gemeenschap in gesprek gingen, om samen te kijken wat er speelt en te bepalen welke zaken raadsprioriteit zouden worden.

Het bleef even stil toen hij was uitgesproken. "Gabriel, we hebben het nu al te druk, moet dat er ook nog bij?" vroeg Hedy retorisch. "We moeten effectiever en efficiënter worden in onze processen. Er zijn toch allerlei gemeenten met een beter vergadermodel," voegde Johan daar aan toe. Adriaan gaf het idee de nekslag 'Ik heb hier drie petten op: burgervader, collegevoorzitter en raadsvoorzitter. Vanonder elke pet raad ik af om zo maar als raad de samenleving in te gaan. Dat leidt tot ombudspolitiek en sturen op incidenten. Terwijl de samenleving al overvraagd is."

De volgende dag bedacht Gabriel thuis achter zijn hengel dat als het binnendoor niet lukt, je ook buitenom kunt gaan. Hij schreef een uitwerking van de 'raadsopdracht' voor een nieuw vergadermodel. Het vergezicht was het BOB-model en dat moest stapsgewijs worden ingevoerd. Eerst zou de raad in het klein gaan oefenen met Beeldvormende Sessies op lokatie. Het was een overzichtelijk voorstel en een prima eerste stap. Het presidium gaf groen licht.

Het onderwerp was snel gevonden toen in de plaatselijke krant berichten verschenen over overlast van hangjongeren in het centrum. Gabriel verzamelt de twee jongste raadsleden Jozanneke en Frits. En Piet, een gepensioneerd opbouwwerker als derde raadslid. Hij weet dat dit thema hen aan het hart gaat. Met zijn vieren organiseren ze een ontmoeting met de jongeren en winkeliers, jeugdzorg en jongerenwerk. Er komt van alles ter tafel, eigenlijk veel te veel om chocola van te maken. Het blijkt veel complexer dan iedereen dacht. In de volgende raadsvergadering bestoken de raadsleden de wethouder dan ook met allerlei vragen en kwesties. Details en te laat, volgens de wethouder, want 'het jeugdbeleid is al vastgesteld'. Na afloop van de vergadering komen Adriaan en Albertine op hoge poten naar Gabriel. Ze geven hem op z'n donder omdat er volgens hen precies is gebeurd wat ze hadden voorspeld. Maar de tweede ontmoeting met de raad is al gepland. Dat kan 'helaas' natuurlijk niet meer teruggedraaid, want een ander groepje raadsleden staat al te trappelen om het thema aardgasvrij met alle betrokkenen te bespreken. Gabriel sust Albertine door aan te bieden dat haar ambtenaren kunnen aanhaken bij de voorbereiding.

Ook de sessie over aardgasvrij leverde veel op. Daarna was het opnieuw zoeken wat er met de oogst moet gebeuren. Dat wordt toch een beetje over de schutting gemikt bij de organisatie. Gabriel doet een nieuwe poging om met Albertine te bespreken of de de organisatie beter kan worden aangehaakt. Albertine hield de boot af 'Ik kan mijn ambtenaren niet opdragen mee te werken. Daar is geen capaciteit voor. Maar goed, als mijn mensen dat graag erbij doen, dan hou ik het niet tegen.' Gabriel nodigt bij de voorbereiding van de volgende sessie - over de energietransitie - daarom zelf maar de betrokken ambtenaren uit.

Albertine merkt in de weken erna dat Hans - al twaalf jaar de medewerker die alles weet van duurzaamheid - steeds bezig is met de voorbereiding van de raadsessie over de energietransitie. Komt hij wel toe aan de wijkuitvoeringsplannen? Hans geeft toe dat die even zijn blijven liggen. Hij heeft gemerkt dat de raadsleden sinds de vaststelling van de Transitievisie Warmte twee jaar geleden, eigenlijk niet goed meer weten wat er nu speelt. "Ik schrok van hun kennisachterstand, zei Hans, " Ze hebben allerlei ideeën, maar zijn bang de plank mis te slaan en de boot te missen in die enorme onoverzichtelijke transitie. Ze hebben nog allerlei vragen en aandachtspunten die nog beter doordacht moeten worden. Die gaan over van alles, ook over armoede. Dus ook de afdeling Sociaal Domein denkt nu mee. Fijn dat we nu samen met elkaar sparren." Albertine zuchtte: "Als je de beloofde wijkuitvoeringsplannen ook maar regelt, vind ik het best."

Zoetjesaan keert het tij. De volgende bijeenkomsten worden samen met ambtenaren beter voorbereid door griffie en raadsleden en daardoor leuker. Ondertussen merkt Albertine wel dat de reorganisatie minder gelukt is dan ze dacht. Het management kan inmiddels niet meer zo goed overzien wie waarmee bezig is. En in de driehoek blijft het rommelen. Albertine klaagt dat Gabriel haar ambtenaren kaapt. En Adriaan verzucht dat de raad nu opeens wel heel veel agendeert. Samen manen ze Gabriel om haast te maken met dat nieuwe vergadermodel, zodat er weer rust en heldere verhoudingen ontstaan in het gemeentebestuur.

Stappen vooruit in denken en doen

- Je bent als griffier niet de passieve ondersteuner van de raad, maar de strategisch adviseur van de raad. Je moet grotendeels je eigen werk organiseren. Als je ziet dat het anders kan of moet met raad of Staten, hoef je niet te wachten op een opdracht. Je kunt je nek uitsteken en aan de slag. Raads- en Statenleden zijn notoir slecht in hulp voor zichzelf vragen of regelen. De Raad voor het Openbaar Bestuur spreekt zelfs van de handelingsverlegenheid van decentrale overheden om in zichzelf te investeren.¹ Goed organiseren komt daarom niet aan op reageren, maar vooral op anticiperen en activeren.
- Laat je als griffier niet in een hokje dwingen, jij en de raad gaan over alles. Ook (of juist) als daar nog niet zoveel over is afgesproken.
- Je kunt onderscheiden zonder te scheiden. Het is handig om de systemen politiek, bestuur en organisatie te onderscheiden, maar ze werken allemaal samen voor de gemeenschap en kunnen en moeten dus niet volkomen gescheiden zijn.
- Eenpitters zijn gelukkig een zeldzaamheid geworden onder griffies. De griffie is inmiddels een zelfstandig organisatieonderdeel geworden, met (in 2022) gemiddeld 3,2 fte. Maar dat moet er

¹ Raad voor het Openbaar Bestuur, *Goede ondersteuning, sterke democratie*, 2021: p.45.

niet toe leiden dat de griffie los of zelfs op afstand komt te staan van de rest van de organisatie. Ook dit bijzonderdeel is onderdeel van de organisatie.

- De raad is de baas in de gemeente. Dus werkt ten principale de hele organisatie - direct of indirect - voor de raad. Niet slechts de griffie.²
- De raad beoefent politiek. Dat is vaak grillig en onvoorspelbaar. Dit laat zich vaak lastig organiseren. De primaat ligt bij de politiek, niet bij de organisatie of de organisatiestructuur. Die moet zich uiteindelijk - morrend - voegen naar de grillen van de politiek. Dat weten we wel, maar in de praktijk wordt een efficiënte organisatie vaak toch een doel op zich.
- Als piketpaaltjes of schotten opduiken in je werk, onderzoek dan altijd even hoe sterk en hoe echt die zijn.
- Het kan helpen om expliciet mandaat van de raad te vragen om de raad strategisch verder te helpen. “*De Provinciewet en de Gemeentewet normeren de functie van het griffiersambt nauwelijks inhoudelijk. Veel meer dan het klassieke ‘terzijde staan van de raden en de Staten is {het} niet. De bedoeling was dat de volksvertegenwoordiging daar (...) meer invulling aan zou geven. Maar dat is de afgelopen jaren bepaald niet overtuigend van de grond gekomen.*” aldus Paulides, Binnema en Boogaard.³ Het zou niet nodig moeten zijn, maar zo'n expliciet mandaat - toch een soort opdracht - geeft je als griffier misschien wel meer houvast (richting raad, college en organisatie) om je werk goed te organiseren. In de slotbeschouwing van onze bundel staat een voorzet...
- Ambtenaren moeten ‘politiek-bestuurlijke sensitiviteit’ hebben. Vaak betekent dit dat de organisatie zich richt naar het college. De wethouder comfort bieden en uit de problemen houden is dan de concrete vertaling van die sensitiviteit. De raad is daar niet mee geholpen. Sterker nog: als je sensitief bent richting de gemeenteraad, dan leg je dilemma's en zaken die structureel mis gaan voor om te kijken of je daar iets aan kunt doen. Dat is voor de meeste wethouders en burgemeesters heel oncomfortabel. Daarvoor kun je als griffie het begrip ‘raadssensitief’ of ‘Statensensitief’ introduceren. Als de organisatie raadssensitief werkt, leveren de ambtenaren raadsvoorstellen die zijn gebaseerd op goed onderzoek en feiten uit de maatschappelijke werkelijkheid, waarin de alternatieven zijn uitgewerkt en waarin de maatschappelijke dilemma's en mogelijke politieke argumenten op tafel liggen voor de volksvertegenwoordiging om daarvan politiek te kunnen maken.

² Paulides c.s. zeggen hierover: “*Een ambtelijke organisatie die zelf niet te scherp dualiseert, maar die voor zowel het college als voor de raden en Staten blijft werken waarbij de griffier op ongeveer directeursniveau gelijkwaardig meedraait, blijken succesoren voor een sterke griffier. De gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het besluitvormingsproces wordt in deze gemeenten sterk gevoeld. Dergelijke zaken laten zich echter niet zomaar formaliseren*” (Paulides, P., H. Binnema en G. Boogaard, *Eigenstandig en (on)afhankelijk*, 2023, p.29).

³ Paulides, P., H. Binnema en G. Boogaard, *Eigenstandig en (on)afhankelijk*, 2023, p.27-28.

Maatschappelijk systeem

De raad krijgt continu signalen uit de samenleving. Soms zijn dat noodsignalen. Die signalen houden zich niet aan de nette ordentelijke volgorde van de P&C- of beleidscyclus. In de ingewikkelde context van het lokaal bestuur is het niet eenvoudig die signalen op een goede manier op de juiste plek te krijgen: in het systeem waar ze verschil kunnen maken. Als griffie ben je een belangrijk onderdeel van de infrastructuur voor dat signalenbeheer. Alles wat raadsleden horen en voelen in de samenleving kan immers aanleiding zijn om ergens politiek van te maken. De griffie kan volksvertegenwoordigers helpen om ruimte te maken voor die signalen en zo de maatschappelijke werkelijkheid koppelen aan het politieke, bestuurlijke en organisatorische systeem. Dat komt zelden handig uit en het college reageert dan met “dat is uitvoering, dat is een incident/casuïstiek ”of een: “dat past niet binnen de aanbesteding/de kaders/het beleid dat uw raad heeft vastgesteld”. Juist als een probleem tussen organisaties en verantwoordelijkheden is ontstaan, heeft de raad vaak het nakijken; zeker als het regionaal georganiseerd is.

Rania was niet verrast toen ze bij haar ontbijt op maandag haar e-mail bekeek. Zowel Lokaal Centraal als de ChristenUnie hadden gisterenavond schriftelijke vragen ingediend. Twee van de elf fracties, het viel haar nog mee. Het tumult was vrijdagochtend losgebarsten toen de krant met het bericht kwam over het kind van vijf met autisme dat door het leerlingenvervoer dit keer niet zoals gewoonlijk veel te laat thuis was gebracht, maar nu in een heel andere gemeente was beland, en uren zoek was geweest. ‘Het is toch ook godgeklaagd,’ mompelde ze hardop terwijl ze haar lege yoghurtbakje in de afwasmachine zette. Alweer een incident met leerlingenvervoer en voor de vijfde keer schriftelijke vragen erover. En de sussende antwoorden van het college kun je al voorspellen. ‘Hoe vaak gaan we deze rituele dans nog herhalen?’ ‘Wat zeg je, mam?’ ‘Niks, lieverd. Ik loop een beetje vast in een rottig werkdag.’ ‘Nou mam, doe wat je mij altijd adviseert: niet blijven piekeren, hulp vragen!’ ‘Wijsneus,’ reageerde Rania. Maar haar dochter had wel gelijk. Ze pakte haar telefoon en opende de groepsapp van de griffierskring.

Op weg naar het gemeentekantoor belde ze vanuit de auto met haar collega uit de buurgemeente. “Spreek ik met de regiogriffie? Haha, nee, was het maar waar hè, Han, dat we die hadden. Het moet weer tussen alle bedrijven door... Maar goed, heb je mijn appjes gelezen? In jouw raad ook drie fracties? ... Ja, precies wat ik dacht, tijd om samen in actie te komen... Jij bent dus ook voor? Geweldig! Dan kunnen we dat offerteverzoek voor de ondersteuning deze week nog bespreken.... Ja, ik haak ook de provinciegriffier aan, haar mail ik na de raad vanavond even. En bel jij dan met Amir of hij vanuit de rekenkamers in de regio wil aanhaken? ... Fijn! Ik laat je weten hoe het gesprek met Paul ging.”

“Rania, ook nu zal mijn antwoord zijn: wij hebben het leerlingenvervoer regionaal geregeld en aanbesteed en we blijven ruim binnen de normen uit onze verordening, in zeker 96% van de gevallen. Dat is een prima score. Dat blijkt ook uit het periodieke overleg van het algemeen bestuur met de vervoerder over de gemelde klachten. Deze ene chauffeur heeft een enorme blunder begaan. Ernstig, maar gelukkig niet structureel.” Rania zucht. Dat Paul portefeuillehouder is op dit dossier, helpt helaas niet. Als raadsleden op eigen houtje aan informatie zijn gekomen en hem daarmee confronteren, doet hij dat bijna altijd af als incidentenpolitiek.

“Paul, dit is de vijfde keer dat fracties uit onze raad hun zorgen uiten. In andere gemeenteraden is dat niet anders. De ene keer speel je de regio-kaart en zeg je “Daar hebben we regionale afspraken over”. Dan weer krijgen mijn raadsleden de bal teruggespeeld dat ze zelf akkoord zijn gegaan met de normen uit de modelverordening van de VNG en het dus niet gek is dat kinderen drie uur per dag in een busje zitten. Of het college zegt: we moeten zuinig zijn met belastinggeld en dus kunnen we niet voor iedereen maatwerk leveren.” Rania voelt weer haar ongeduld van die ochtend en ze verheft haar stem een beetje. “Nu er echt iets gierend uit de klauwen is gelopen, noem jij het een incident en kunnen we er blijkbaar wéér geen politiek van maken? Het is een keer klaar met die hete aardappel. Dit gaat verdorie om kinderen, vaak kwetsbaar ook nog.”

Paul trekt zijn wenkbrauwen op. ‘Zo ken ik je niet. Zo fel.’ Rania parkeert haar ergernis over deze ontregelende opmerking. ‘Het gaat niet om mij, Paul. Ik wil de raad op dit dossier steviger aan het stuur én ik wil dat het beter wordt voor die kinderen en hun ouders.’ Ze kijkt hem aan. Heel even aarzelt ze. En dan zegt ze kalm: “Er komt een hoorzitting aan over het leerlingenvervoer. En dit keer speel ik eens de regio-kaart, want die hoorzitting ga ik regionaal aanvliegen, samen met mijn collega’s van de andere raden en die van de provincie. En ik ga Amir Ziani vragen of hij namens de rekenkamers met ons mee wil denken en je weet hoe hij is. Dus bereid je maar voor, dit onderwerp is de komende maanden niet van de agenda.”

Stappen vooruit in denken en doen

Steeds meer overheidshandelen vindt plaats binnen kaderwetten en (in elk geval is dat de ambitie) in brede, integrale plannen met ruimte voor de professionele autonomie van ambtenaren en andere werkers in het publieke domein. Dat betekent dat voor de volksvertegenwoordiging de aandacht moet verschuiven naar goed en bewust toezien op de uitvoering in de maatschappelijke werkelijkheid van alle dag. En dus de signalen die ze daar krijgen, terugbrengen het bestuurlijke en/of politieke systeem in. Daarvoor ontbreekt op dit moment een goede infrastructuur.

- Om te beginnen in de vergaderstelsels. Natuurlijk is de ‘eerste B’ van het ‘Beeldvorming-Oordeelsvorming-Besluit-model’ bedoeld om signalen die plek te geven, maar meestal zijn deze processen onderdeel van het bestuurlijke systeem, waar lineair ‘maken van nieuw beleid’ centraal staat. De vormen leggen de nadruk op de beleidsvoorbereiding. In die fase vindt geplande interactie plaats. Het politieke systeem loopt dan als het ware in het tempo van het bestuurlijke systeem. Dat wringt op het moment dat de maatschappelijke werkelijkheid zich opdringt aan het bestuur. Dan heb je de politieke logica nodig als breekijzer in de routines en vaste cycli. De griffier is dan degene die daarop alert is en deze systemen met elkaar verbindt, zeker op het moment dat het raadslid er niet ‘doorheen’ komt. Daarvoor moeten we momenten en vormen gaan vinden - en griffiers zijn degenen die daarin voorop moeten gaan.
- Complicerende factoren zijn de sectorale versnippering en de regionalisering, zeker als die tegelijk gebeuren: deelthema’s en opdrachten vanuit ministeries met regionale tafels en deals. Griffiers duiden dit inmiddels als ‘regiobuikpijn’: je weet dat je raad geen houvast heeft om kwesties op de juiste plek te agenderen en tot betere besluiten te krijgen omdat er op regionaal niveau dingen besloten worden buiten het zicht van de gemeenteraden en gemeenschappen. Dat gebrek aan politiek en vertegenwoordiging levert misschien bestuurlijke daadkracht op, maar vooral ook een legitimiteitsprobleem.⁴ Griffies moeten elkaar regionaal opzoeken om dat te adresseren en te gaan verhelpen. (Dan maar wat minder tempo)

⁴ Boogaard en Van den Berg ‘Geen democratie zonder politiek, ook niet in de regio’s’. <https://www.wbs.nl/publicaties/geen-democratie-zonder-politiek-ook-niet-de-regios> S&D, 2021.

- De neiging van overheidsorganisaties is om steeds meer deeloplossingen en deelbeleid voor deelproblemen te maken. Op elk van die deeloplossingen is dan een weloverwogen bestuurlijke klap te geven door het deel van de overheid dat 'erover gaat'. Maar elk van die deeloplossingen zijn samen vaak niet het handigste, beste of meest democratische antwoord op de maatschappelijke opgave. Dat merken de mensen in de uitvoering, in het beheer en in de samenleving vaak pas na het bestuurlijke besluit. Het organiseren van de 'feedback loop' is geen sinecure, maar wel hard nodig om de volksvertegenwoordiging goed te kunnen 'benutten'. Beter nog is toewerken naar een gemeenteraad voor wie toezien op hoe het eraan toegaat in de samenleving, het grootste en belangrijkste deel van het werk is. Dat vraagt van griffies dat die stevige kennis hebben van alle maatschappelijke opgaven die er in een gemeente spelen en dat ze met gezag bij hun raad op het menu kunnen zetten welke kwesties aandacht nodig hebben. Word je daarmee 'te politiek'? Je dat afvragen is goed, maar als griffies hun raadsleden serieus nemen, dan betekent dat ook dat we niet bang hoeven te zijn dat gemeenteraadsleden niet zelf kunnen uitmaken of ze ja of nee zeggen op een voorstel van een griffie om ergens aandacht aan te geven.
- Betrokkenen in de gemeenschap, onder wie ook uitvoerders van gemeentebestuur en raadsleden die hen vertegenwoordigen, moeten niet het loopwerk hoeven doen tussen gemeentelijke afdelingen of regiotafels als er een gemeenschappelijk probleem is. Als je ziet dat zij van het kastje naar de muur worden gestuurd, kun je als griffier voorstellen doen om een gezamenlijk overleg of moment te plannen, of eisen dat afdelingen er samen uit komen. De verkokerde organisatie moet zich dan 'voegen' naar wat er door de gemeenschap als één geheel wordt ervaren; 'gemeenschappelijk probleem', het woord zegt het eigenlijk al.
- De maatschappelijke impact van beleidsvoorstellen maar bijvoorbeeld ook van communicatie- en participatietrajecten, wordt zelden goed onderzocht. Een prima manier om het bestuur beter 'aan te haken' op het maatschappelijke systeem is dan ook onderzoek doen. Benut de rekenkamers, maar ook de eigen onderzoekers van de gemeente. Er zijn ook griffies die zelf onderzoek laten doen, met name omgevingsanalyses, om raadsleden te ondersteunen.

Politiek systeem

“Ik ben er voor het proces, niet voor de inhoud”, “Ik blijf weg van de politiek”. Zulke uitspraken van griffiers tonen hun worsteling met de politieke kant van het ambt. Raadsleden worden gekozen om hun mening; omdat ze verschillen in hun ideeën over hoe de samenleving het beste werkt en wat daarvoor vanuit de gemeente nodig is. Belangen afwegen en pijnlijke knopen doorhakken is politiek en die bestaat bij de gratie van verschil. Dat verloopt soms rommelig en lastig voorspel- of planbaar. Terwijl je als griffier misschien wel verlangt naar een rustige raad die met één stem spreekt en verlangt naar besluitvorming die zonder gedoe verloopt. Maar dat slaat door als je uit vrees voor conflicten verschillen gaat bagataliseren of negeren, in plaats van te zorgen dat die expliciet op tafel komen. Daarmee voorkom je geen gedoe, integendeel.

Henk was afgemat na de raadsvergadering die tot na enen doorging. Hij had als griffier wel wat zitvles en geduld, maar deze vergadering had hem uitgeput. Wat een gedoe! Eerder dat jaar had Henk al voorzien dat er trammelant zou komen toen uit een rekenkameronderzoek bleek dat de Waterveldse raad vrij passief was en dat het college en management bepaalden wat er gebeurde in Waterveld. Dat kwam aan bij de raad, zeker aangezien de gemeenteraadsverkiezingen naderden. Dat rekenkamerrapport was nooit formeel besproken in de raad, omdat het college eerst het cultuurtraject binnen de organisatie wilde afronden. Maar sinds dat rapport trok de raad wel af en toe een grote broek aan. Nou ja, niet de hele raad. Het was eigenlijk vooral Dick, de grote roerganger van GroenLinks. Met in zijn kielzog Lia van de PvdA. Ook vanavond weer.

Het begon met een luchtballonnetje van Lia. Zij drong aan op een dialoog over de toekomst van Waterveld. In samenspraak met burgers moest er een integrale toekomstvisie komen. Na bijval van andere raadsleden nam Andrea als voorzitter het woord. Ze wees de raad er fijntjes op dat haar college het afgelopen jaar met alle wijkraden dorpsgesprekken had gehouden om wijkagenda's op te stellen. Nu zo'n visietraject starten zou niet veel zin hebben. Daarna vroeg Dick het woord. Wijkagenda's noemde hij een ouderwets instrument uit de systeemwereld. De leefwereld moest centraal. 'Waarom hebben we nog geen burgerberaad?' vroeg hij retorisch. Dick kende allerlei gemeenten die er al mee bezig waren. Hij had ook al een onderwerp bedacht: het klimaat. 'Helemaal hip en happening en tegelijkertijd ook lekker ver weg', dacht Henk er stiller bij. Dick en Lisa vroegen een schorsing aan om snel een initiatiefvoorstel te kunnen opstellen.

Tijdens de schorsing kwam Leonie schuchter naar Henk toe. Ze aarzelde over Dicks idee: "We willen als D66 niet bang lijken voor de burger. Natuurlijk zijn we voor bestuurlijke vernieuwing, maar dat moet dan wel binnen een structurele aanpak en niet als zo'n losse flodder." Henk gaf droogjes aan dat zo'n structurele aanpak van vernieuwing toch echt vanuit de raad moest komen. Hij wist best dat D66 al een paar keer de kop had gestoten met visionaire democratische vernieuwingsplannen die steeds sneuvelde in de raad. Leonie zuchtte en ging iets zachter praten. 'Ik kan toch niet tegenstemmen? Dan gaat de relatie met PvdA en GroenLinks er aan'. Het was geen geheim dat D66 hoopte na de verkiezingen eindelijk - met die twee - in het college te komen. Had Henk misschien advies voor wat ze nu moest doen: aanpassing van het voorstel vragen, of een stemverklaring afgeven, of...? Henk wees haar er fijntjes op dat hij als griffier natuurlijk geen politieke adviezen kon geven. Leonie droop af.

Aan het einde van de schorsing werd het initiatiefvoorstel voorgelegd aan de griffie. Het was een korte tekst. Er stond weinig meer in dan dat de raad besloot om nog voor de verkiezingen een burgerberaad- klimaat te hebben. Dick had van de burgemeester begrepen dat er €65.000 over was van de dorpsgesprekken. Dat kon mooi worden ingezet voor organisatie en communicatie van het burgerberaad. De griffie zou het traject moeten begeleiden. Henk zag dat niet zitten, maar het voorstel voldeed procedureel aan alle vereisten en werd geagendeerd.

De VVD mocht als grootste fractie eerst. Albertine was klip en klaar: “De VVD staat altijd open voor ideeën om burgers en bedrijven meer ruimte te geven. En we delen de zorgen over het klimaat, het ondernemersklimaat wel te verstaan. Net als vele Westervelders met ons. Echter, voorbereiding en uitvoering van burgerparticipatie is ten principale een zaak van het college. Maar, ik begrijp dat de meerderheid van onze raad daar anders over denkt. De VVD wil geen spelbreker zijn en stemt daarom voor.” Meindert kwam namens de ChristenUnie met een stemverklaring. “We zijn hier samen als gekozen volksvertegenwoordigers, omdat wij ideeën hebben om het goede te doen voor onze gemeenschap. Die taak hebben wij als raadsleden allen op onze schouders. De burgers gaven ons daartoe via de verkiezingen het vertrouwen en de opdracht. Als wij aan burgers gaan vragen wat het gemeentebestuur moet gaan doen, dan belanden we in een vicieuze cirkel. Dit heilloze voorstel zal leiden tot een staatsrechtelijke chaos. Wij stemmen tegen.”

Lisa verdedigde haar initiatiefvoorstel. “Volksvertegenwoordigers moeten luisteren naar de stem van de straat. Als de raad zijn luiken sluit, dooft het licht van onze democratie. Na die ronkende woorden was de zaak snel beklonken. Het was ook al laat. Iedereen was moe. Het voorstel werd in stemming gebracht en aangenomen. Alleen de ChristenUnie stemde tegen.

De volgende dag werd Henk laat wakker. Googlend op ‘burgerberaad’ vond hij zowaar een keurige handleiding. Hij zag dat het best wat werk was. Gelukkig vond hij ook een gespecialiseerd bureau dat nog diezelfde maand een expert-begeleider stuurde: Eefke de Jager had afgelopen jaar al in vier andere gemeenten deze klus geklaard. Eefke had in een middag het plan van aanpak gereed. Ze wilde nog een puntje checken met Henk en Andrea. “Hoe moet de raad worden betrokken? Ik heb maar opgeschreven dat de raad op een gepaste wijze wordt geïnformeerd over het proces. Dat werkt het handigst voor mij”. Andrea vond dat goed zo: “Bij de dorpsgesprekken was dat ook prima gegaan en we willen toch niet dat de raadsleden zich ook nog met de uitvoering gaan bemoeien.” Henk was het ook eens. Zoiets zou alleen maar ingewikkeld worden. Henk belde voor de zekerheid nog even met Dick en Lisa. Zij vonden dat de raadsagenda de komende tijd te vol was om daarover met de raad nog een sessie te starten en bovendien: dat het eigenlijk ook wel goed was om nu eerst maar eens ongefilterd de stem van de burger te laten horen. Dankzij Eefke liep het proces verder als een trein. Alleen, vlak voor de bewonersbrief over het burgerberaad naar de drukker ging, zag Henk nog net op tijd dat Eefke de naam van de vorige gemeente had laten staan. Verder liep de organisatie gesmeerd. Via loting zou een representatieve groep bewoners kunnen meepraten. Wie was ingeloot en niet kon, mocht een vervanger sturen.

De eerste sessie van het beraad ging prima. Mooie opkomst ook, al waren er wel wat veel grijze witte mannen als vervanger komen opdagen. De deelnemers werden vlot door allerlei experts bijgepraat over het klimaat. Ook de brainstorm in de tweede sessie een week later liep goed. Maar toen Andrea in haar burgemeestersblog terugblikte op de rijke oogst van die brainstorm, waren opeens de poppen aan het dansen. Natuurbeweging Waterveld en burgerinitiatief Gasloos Waterveld eisten toegang tot de discussie. Zij werkten al jaren aan duurzaamheid. Waarom mochten zij niet aan tafel? Daarna kwamen ook de voorzitters van de wijkraden vragen wanneer zij

zich hierover zouden mogen buigen. Andrea suste de boel, door te zeggen dat alle Westervelders natuurlijk hun stem konden laten horen. Hoe precies, dat werd eigenlijk niet duidelijk.

Bij de start van de derde sessie vroeg een deelnemer wat er precies met de uitkomsten ging gebeuren. Want ondertussen waren de verkiezingsprogramma's van de partijen verschenen en alle partijen hadden hun standpunten rond klimaat en duurzaamheid al bepaald. Het werd rumoerig in de zaal. Andrea stond op. Ze hield haar ambtsketen omhoog en zei dat zij als burgemeester er op zou toezien dat de raad de uitkomsten zwaar zou meewegen in het uiteindelijke besluit. En ze begon een stevig verhaal over enerzijds het belang van de leefwereld en anderzijds het primaat van de raad. En over de spanningen daartussen die op een productieve manier hanteerbaar gemaakt zouden worden. Ze eindigde met "maar eerst horen wij graag wat u wilt met het klimaat. Het woord is aan als Westervelders. Ik stel voor dat u van die gelegenheid gebruik maakt." Eefke leidde daarna de bijeenkomst weer in goede banen met een prachtige interactieve presentatie. Aan het eind van deze derde sessie lag er een mooi stevig onderbouwd verhaal, met een aantal concrete en ook ambitieuze plannen.

Ondertussen was de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen begonnen. De VVD zocht steeds harder de confrontatie met de nieuwe combinatie GroenLinks-PvdA. Albertine sprak consequent over 'de wereldvreemde megalomane milieuplannen van het Linkse burgerberaad die alle ontwikkelingen op slot zouden zetten'. Dick en Lea voelden zich gedwongen om te benadrukken dat GroenLinks-PvdA eigen plannen had, en het niet hun burgerberaad was. Er kwam geen duidelijke winnaar uit de verkiezingen. Na lange moeizame onderhandelingen kwam er een gelegenheidscoalitie van GroenLinks-PvdA, D66 en VVD. De coalitie kwam niet tot een akkoord over duurzaamheid en klimaat. Die kwesties werden tot 'vrije punten' verklaard. De stevige plannen van het burgerberaad kwamen in het jaar daarop niet meer terug en al snel was het burgerberaad iets van de vorige raad...

Stappen vooruit in denken en doen

- Wees zorgvuldig op de procedure. Zeker bij nieuwe werkvormen zijn duidelijke procesafspraken van groot belang: hoe gaan we dit aanpakken en wat is daarbij de rol en betrokkenheid van de raadsleden? Dat kan ook werkendeweg worden ingevuld, maar maak het expliciet als dingen vaag blijven. Als de raad over het proces geen expliciete consensus kan bereiken (en daarover vervolgens met één stem spreken), dan speelt er iets anders (zeer waarschijnlijk over het doel).
- Wees zorgvuldig op het doel. Dat gaat vooraf aan de procedure. Is de vraag "waarom?" echt voldoende gesteld en beantwoord? Zo niet, vraag eens: "voor welk probleem is dit een oplossing? Maar al te vaak gaat het middel en niet het doel de discussie bepalen.
- Politiek wordt aansprekender als iedereen zich uitspreekt. Laat je het lopen als je ziet dat fracties gaan instemmen met iets waarvan ze de consequenties niet overzien, de noodzaak niet van voelen of er eigenlijk zelf mogelijk niet achter staan? Maak momenten waarop alle fracties de ruimte hebben en voelen om hun zegje te doen.
- Wees dus ook zorgvuldig op de inhoud. Dat betekent niet dat overal consensus over moet zijn. Help de raad om op inhoud de verschillen helder te maken en uit te spreken. Je kunt afspreken dat explicitering van de inhoud onderdeel is van het proces. Dat verschillen explicieter mogen

worden zodat conflicten en meningsverschillen uit de samenleving een plek krijgen in het politieke debat. Dat hoef je inhoudelijk niet vooraf in goede banen te leiden. Je kunt zelfs vragen “En hoe maken we hier politiek van?”.

- Net als de liefde moet een opdracht van beide kanten komen. Bij een raadsopdracht aan jou ben jij als de opdrachtnemer net zo verantwoordelijk als de opdrachtgever; dus duidelijkheid over wat er moet gebeuren, waarom dat moet gebeuren en wat dat moet opleveren.
- Pas op voor aapjes op je schouder: zorg dat een raadsopdracht ook echt een raadsopdracht is, bijvoorbeeld door een groepje raadsleden - met jouw ondersteuning - de opdracht verder uit te laten werken en te begeleiden.
- Stel af en toe de vraag: “Wat betekent dit voor de politieke rol van de raad?”, of als je het ‘stevig wetenschappelijker’ wilt formuleren: “Hoe verhoudt zo’n vorm van participatieve democratie zich tot de representatieve democratie?”
- Kun je de burgemeester tot bondgenoot maken? Ook die is er voor de raad. Weet je hoe hij/zij denkt over de politieke rol van de raad? Misschien kunnen jullie daarover een rolverdeling afspreken? Of moet je vooral lángs de burgemeester manoeuvreren?
- Wacht niet tot de raad zichzelf uit het moeras trekt. Als je merkt dat de raadsleden meer aan het stuur willen, maar er komt alsmáar geen vraag, energie of opdracht vanuit de raad: blijf niet wachten. Je kunt ook met een voorstel komen, om samen met raadsleden te werken aan een sterkere raad. Of met een groots prikkelend conceptvoorstel dat de raad uitlokt om te reageren, omdat het echt beter kan. Steek je nek uit. De kans dat je kop eraf gaat, is klein. Maar als dat gebeurt, dan is het toch een raad waarvoor je niet zou moeten willen werken.
- Maak er het beste van: alle initiatieven, ook halfslachtige ondoordachte ideeën, zorgen voor ruimte, beweging en ontwikkeling.
- Denk hardop. Spreek je uit als je ziet dat zaken moeizaam lopen of als een raadstraject niet goed start of loopt. Ook als je (nog) geen oplossing ziet. Wie weet hebben anderen dezelfde aarzeling of een oplossing. Zelfs als jouw aarzelingen worden genegeerd, biedt dat een volgende keer bodem voor verbetering.

Bestuurlijk systeem

“De raad moet zich niet bezig houden met onbenullige details, maar besturen op hoofdlijnen.” Hoe vaak is dat verwijt van ambtenaren of wethouders al over de tafel gegaan de afgelopen twintig jaar? Vaak. Meestal is het leed dan al geschied. Het lukte weer eens niet om het zo te doen dat iedereen van waarde kon zijn: raadsleden van oppositie en coalitie, ambtenaren, collegeleden en bewoners. “Maar als we de raad er nu bij betrekken, dan wordt het direct politiek. Dat helpt niet in het gesprek met inwoners.” De neiging om het samenspel te verbeteren - en vast te zetten - met heldere rolverdelingen en lineaire procesafspraken, is groot. Als we nu maar duidelijke procesvoorstellen krijgen, met daarin de te zetten stappen, dan betrekken we mensen meer aan de voorkant, gaat de raad vervolgens de kaders goed stellen en kan het college gaan uitvoeren met de ambtenaren. Controleren doet de raad dan bij de jaarstukken en als het project af is. Maar maatschappelijke opgaven laten zich niet lineair plannen...

I love it when a plan comes together. Heleen kan een grijns niet onderdrukken. Wie had dat gedacht? Dat Antoine gewoon hard moest lachen toen Jan-Willem tegen hem zei: ‘En toen liet je me alle hoeken van de kamer zien omdat ik me niet precies aan die veel te krappe kaders van jullie had gehouden. Dat sloeg natuurlijk nergens op, maar je kwam er wel mee in de krant.’ Dat die twee elkaar in een ontspannen sfeer echt rake dingen zeggen en nog wel in het bijzijn van anderen.

Hoe anders was het vorig jaar. Het college was met Jan-Willem als portefeuillehouder Energietransitie, bezig met de wijkuitvoeringsplannen. Intern werd alles op alles gezet om te zorgen dat Schouwwijk Noord, de meest kansrijke wijk, in 2030 van het gas af was. Want dat was bij de begrotingsbehandeling beloofd aan de raad en de raad was ongeduldig en schoot alle kanten op. Van moties over tochtstrips tot abstracte debatten over de Wet Markt en Overheid. Het liep wat kribbig tussen raad en college. Ambtenaren wijtten dat aan de gemeenteraad ‘met hun dorpspolitiek’. En als Heleen aangaf dat de raad op dit dossier echt beter in positie wilde zijn, kreeg ze de behoorlijk ondermijnende vraag “Is dit de griffier die dit wil of de gemeenteraad? Niet echt een fijne werksfeer, voor niemand. In die tijd was Antoine naar haar toe gekomen. Hij worstelde met de manier waarop hij als raadslid betrokken kon zijn bij deze maatschappelijk enorme klus en hij wilde daarover advies van de griffier. “Weet je, Heleen,” had hij gezegd, “Ik zit niet in de raad om een staak in de wielen te steken van het college, al zit ik in de oppositie. Ook ik wil tempo maken, zorgen dat de transitie goed en rechtvaardig gebeurt, samen met bewoners. Maar we doen nu alsof de werkelijkheid zich houdt aan een lineair stappenplan. Dat is onzin, zeker met zo veel betrokkenen en variabelen. We moeten elkaar niet gevangen gaan houden in een papieren werkelijkheid. Ik wil hier echt dichterbij zitten. Zien wat er echt gebeurt en dan op tijd kunnen bijsturen als nodig.”

Heleen snapte wat hij bedoelde. Eigenlijk was iedereen hier zoekende in. Zeker in deze gemeente. Een paar jaar geleden was het hier organisatorisch niet goed op orde. De gemeentesecretaris had hard haar best gedaan om iedereen ervan te doordringen dat die P&C-cyclus en het projectmatig werken leidend waren. *Plan-do-check-act* was er bij iedereen ingeramd. Ook de grenzen tussen de raadsleden en ambtenaren waren strakgetrokken. Vroeger hingen raadsleden vaak bij ambtenaren aan de lijn om - niet zachtzinnig - hun ongenoegen te uiten over het tempo van projecten. Dat

vonden ambtenaren heel vervelend - en terecht, maar zelf konden ze er ook wat van. Niet zelden zetten ambtenaren via een lijntje met een betrokken raadslid het college voor het blok.

Hier had Heleen werk van gemaakt: haar griffie was versterkt en doordat ze raadsleden echt goed kon helpen bij hun politieke werk, had ze ook meer gezag. Raadsleden pikten het van haar dat ze hen af en toe de oren waste over hun gedrag. De burgemeester had bovendien ambtenaren gestimuleerd om eerder hun dilemma's te delen met wethouders. En ambtenaren wisten de griffie nu te vinden als ze de raad moesten informeren. Veel ging echt beter en was stukken voorspelbaarder. Ze verrasten elkaar vandaag de dag nog zelden. Maar steeds vaker werd duidelijk dat met de huidige maatschappelijke opgaven, de gemeente en dus ook de raad niet zo stapsgewijs en afgebakend kon werken. De verrassingen kwamen niet meer van elkaar, maar des te vaker uit de buitenwereld. En nu kwam Antoine, een ervaren fractievoorzitter op de proppen met precies het thema waar zij in de driehoek al haar zorgen over had uitgesproken: de energietransitie. Ze wist dat ze de raadsleden hier niet van dienst zou zijn door ze te ondersteunen binnen de reguliere werkwijzen (ondersteunen was sowieso een woord dat geen recht deed aan haar vak, vond ze). Hier was aanduwen nodig en een betere vorm.

Stap één had ze inmiddels gezet. Het had veel voeten in aarde gehad, inclusief een ingewikkelde datumprikker maar hier zaten ze dan, in een gemeenschappelijk overleg over de samenwerking tussen raad, college, en ambtenaren in Schouwwijk Noord. Aan tafel ook vertegenwoordigers van allerlei organisaties: de warmtenet-expert van de woningcorporatie, Tjitske de voorzitter van de energiecoöperatie, Erik de opbouwwerker, iemand van Huurdersbelangen Beethovenlaan die niet van het gas af wilde (maar 'isoleren, isoleren, isoleren!') en Driek de supermarkteigenaar (vanwege zijn grote platte dak en omdat hij een spilfunctie in de wijk had).

De vraag die voorlag: hoe gaan we samenwerken in de warmtetransitie in deze wijk? "Maar de raad moet zich helemaal niet met dat soort details bemoeien!" Heleen schrikt op uit haar gemijmer. Dit is haar *cue*. "Wat bedoel je, Sara?" vraagt ze. Ze weet dat Sara van de school 'geen fratsen, wij zijn gekozen' is. "Wij hebben de kaders gesteld" zei Sara stellig. "Schouwwijk Noord gaat als eerste van het gas af, haalbaar en betaalbaar. Nu moet het college met deze mensen een plan maken en dat gaan uitvoeren. Ik ga niet als raadslid op de stoel van de ambtenaar zitten." Heleen ziet Antoine fronsen en aanstalten maken om weer eens flink te ageren tegen 'besturen op hoofdlijnen' en 'kaderstelling aan de voorkant'. "Natuurlijk maakt de raad geen wijkplannen," zegt ze snel. "maar als jullie als volksvertegenwoordiging goed willen kunnen toezien op wat de gemeente hier allemaal doet en laat, dan moeten we onze blik scherp hebben, toch?" 'Uiteraard,' zegt Sara gedecideerd. "En zou het niet jammer zijn als we achteraf moeten constateren dat er iets mis is gegaan dat de gemeente had kunnen voorkomen?" "Hmmm, daar heb je een punt. Niet de put dempen als het kalf verdronken is, zoals toen met de verbouw van het theater..." Terwijl Sara langzaam ontdooit, verdwijnt de frons van Antoinettes gezicht.

Jan-Willem kijkt ondertussen met een klein glimlachje toe. Bij de kop koffie die Heleen vorige maand met hem dronk, had ze haar plannetje al met hem besproken. Want als er iets cruciaal was nu, was het een wethouder die niet zenuwachtig werd van een nauwer betrokken raad. 'Natuurlijk moeten ze niet op jouw stoel gaan zitten,' had ze hem gezegd. 'Of op die van de ambtenaren. We moeten de verantwoordelijkheden juist verhelderen, voor iedereen en vooral voor onze bewoners. Ook raadsleden moeten een goede stoel hebben in dit hele proces, zich kunnen bemoeien met hoe de gemeente dit allemaal aanpakt. Wat zou jij doen als jij Antoine was? Braaf afwachten of doorverwijzen naar de ambtenaar - als zijn buurvrouw hem mailt over hoe dat moet met een tajine

op een inductieplaat? Mag hij dan alleen een beetje controleren op een of andere kaderstellende hoofdlijn die jij voor hem hebt opgeschreven in je nota, waarin geen tajine is te vinden?’ Jan-Willem barstte toen in lachen uit. “Ho maar, ik krijg een beeld. Het is geen strategie, echt niet.

Ik zoek me te pletter naar goede manieren om de raad te betrekken en mijn ambtenaren zoeken mee, maar we kregen al zo vaak de klep op de neus. Dan waren we weer te vroeg, dan weer te laat. Dan waren we te vaag, dan kregen we weer het verwijt dat de raad alleen nog bij het kruisje kon tekenen. En weet je dat de burgemeester het ondertussen vooral heel spannend vond? Hij had het tegen me zelfs over slapende honden laten slapen.” Heleen snapte zijn worsteling. Ook zij merkte dat democratisch het goede doen, het er bestuurlijk niet per se makkelijker op maakte. Logisch dat veel mensen het allemaal maar ingewikkeld vonden...

“Nou, maar ik weet wel waar ik jullie bij kan gebruiken!” Tjitske veert op. “Pas je plannen nu eens aan op óns tempo. Jullie hebben de wijk met een onmogelijke keuze opgezadeld. Jullie deadlines voor het warmteplan geven echt veel te weinig tijd om onszelf te organiseren. Terwijl jullie én wij graag willen dat de duurzame opwek in gemeenschapshanden komt, toch? Dat stond zelfs in jullie tienpuntenplan, Sara. Maar daar moeten wij toch echt even de tijd voor hebben. Opgroeirecht is dat, al klinkt dat een beetje alsof wij maar een stel kleuters zijn. Je kunt niet zo maar een wijkorganisatie toveren die ook nog even een lokaal energiebedrijf opricht. Dat vereist opbouwwerk, van Erik dus. Maar die heeft daar geen uren voor.” Erik grijnst. “Ik doe het lekker toch, dan maar een beetje in eigen tijd.” “Maar de energietransitie is geen hobby!” roept Tjitske uit. Kalmpjes onderbreekt de supermarkteigenaar Driek haar en richt het gesprek weer op de raadsleden: ‘Tja, als jullie nu eens iets vaker op zaterdagochtend waren aangeschoven bij onze Energiekoffie in mijn koffiecokner, dan hadden jullie dat dit soort dingen al ver voor dat raadsdebat kunnen weten... Maar jullie blijven welkom, hoor.’

Heleen weet inmiddels genoeg. Haar voorstelletje aan het presidium voor het aanstellen van twee neutrale ‘raadsrapporteurs warmtetransitie’ (voor wie Jan-Willem, Erik en Driek al een fantastisch werkbezoek hebben bedacht), gaat vanmiddag zeker van ‘concepten’ naar ‘verzonden items’. Sara en Antoine gaan dat geweldig doen samen.

Stappen vooruit in denken en doen

Met het begrip ‘kaderstellen’ kon de raad al nooit echt goed uit de voeten, maar sinds de decentralisaties van zorg, arbeidsbemiddeling en binnenkort ook de ruimtelijke ordening, moeten we echt iets anders gaan doen. Kaderstelling diende om de positie van de raad te verhelderden na de dualisering in 2002. Geerten Boogaard en Douwe Jan Elzinga schrijven bijna 20 jaar later daarover: “In de praktijk heeft het begrip kaderstelling een averechtse uitwerking gehad. Als hoofd van de gemeente kan de raad onder alle omstandigheden beleid maken of daarom vragen, met daarbij de vriendelijke maar dwingende opdracht aan de bestuurders om ervoor te zorgen dat het door de raad voorgestane beleid wordt uitgevoerd. De lokale politiek moet doen wat ze moet doen. Open de mailbox. Vraag inwoners naar hun ervaringen en maak er politiek van.” Dit betekent dat colleges veel vaker ‘last’ zullen hebben van raadsleden en dat dat de bedoeling is. Het is onzin dat volksvertegenwoordigers zich moeten beperken tot de kaderstellende voorkant of een controlerende achterkant. Dit vraagt van griffies om betere en meer vormen te ontwerpen voor raadsleden om de maatschappelijke werkelijkheid naar het politieke en bestuurlijke toneel te halen

en daar op een adequate manier politiek van te maken. Ook colleges en ambtenaren moeten daarbij helpen.⁵

Van visievorming gaan we dan toe naar veel meer strategische bestuursbeslissingen. Die verbinden wat er in de samenleving gebeurt en wat de gemeente vervolgens doet of zou moeten doen. Daar moeten we waardevolle politiek van maken. Maar dat vraagt alerte griffies. Praktijkgevallen zullen namelijk veel vaker onderdeel moeten worden van het politieke gesprek. Dat vraagt niet alleen andere vormen voor contact - van hoorzitting tot inspraak - maar ook andere overtuigingen over hoe je goed bestuurt. Dat vraagt van griffies wellicht meer meedenken rond de politieke bedoeling van vragen van raadsleden, en niet alleen adviseren op de instrumentele mogelijkheden. Dat gaat zowel rommelig en klein als ook groots en meeslepend. Groots en meeslepend vertalen we nu nog vaak in abstract en lineaire en verre horizonnen. Die vinden we dan 'hoofdpijnen'. Rommelig en klein en 'net niet helemaal' staat vaak niet in de stukken en vinden we details. Maar ambities zijn geen abstracties, je moet het concreet maken: wie, wat, waar, wanneer en met hoeveel mensen in hoeveel uren? Hoe ziet het er halverwege uit en waar merken we dat? Wie bepaalt er of iets af is en wat we dan zien? Dat moeten raadsleden zelf doen in hun bijdragen, maar ook moet het college dat doen voor de raad. De beoordeling van raadsvoorstellen, en de bijdragen van wethouders in commissies, verdienen wellicht andere criteria. De griffier is de aangewezen partij om daar iets van te gaan vinden.

- Voorkom als griffier dat de raad zich laat opsluiten in de abstracties van de planning-en-control. Zijn die te knellend? Ga dan organiseren richting de samenleving. De mensen uit de gemeente (raad, college en organisatie) moeten zich tot een maatschappelijke opgave verhouden en naar elkaar en in de samenleving bewegen, niet andersom.
- Als er iemand halverwege een ingewikkeld wijkontwikkelproces roept "zo is het nu eenmaal afgesproken!" dan kun/moet je als griffier antwoorden dat afspraken in complexe processen niet eenmaal, maar veel vaker onderwerp van gesprek moeten zijn. Steeds weer het samenspel ijken aan de werkelijkheid dus. Dat kun je soms op gezette tijden doen, maar vaak moet het nu opeens, omdat er iets is gebeurd dat de verhoudingen op scherp zet. Het bij elkaar roepen van de mensen die nauw betrokken zijn - actievellingen in de gemeenschap inclusief - moet ook op initiatief van de griffier (kunnen) gebeuren.
- Vermoed je gedoe? Doe een "pre mortem", een werkvorm van NASA. Toen de Challenger was ontploft, bleek dat ze dat hadden kunnen voorkomen als mensen hun mond maar op tijd open hadden gedaan. Om dat voortaan uit te lokken, 'speelden' ze bij NASA voortaan tijdens het bouwen van een raket dat die raket was ontploft, om dan te vragen: "De raket is ontploft. Wat is er gebeurd?" Op dat moment kunnen betrokkenen vertellen waar het hem in heeft gezeten, nog voordat het daadwerkelijk mis is gegaan. Er is nog geen misser of dader, maar je schept ruimte om te vertellen dat je een misser ziet opdoemen. (Als het organiseren van een werkvorm als deze onmogelijk lijkt in jouw situatie, is dat iets om je veel zorgen over te maken. Dan kun je complexe processen hoe dan ook niet aan; werk aan de winkel dus.)

⁵ G.Boogaard en D. Elzinga "Maak lokale zorg politiek", essay in Binnenlands Bestuur, week 23, 2021. <https://www.raadsleden.nl/actueel/nieuws/weg-met-begrip-kaderstelling-de-raad-gaat-over-alles>

Slotbeschouwing

Het is nu wel duidelijk toch? Oh. Nog niet? Oké, nog een keer dan, want het is best veel wat hierboven allemaal wordt verteld. Je kunt erin 'shoppen'. Begin met wat in jouw gemeente het meest nodig is, of kies gewoon iets gemakkelijk als eerste stap.

Voor griffiers die het misschien allemaal nog wat vaag en lastig vinden, biedt een taakomschrijving misschien houvast. Hieronder een voorzet. Dit zijn de zaken en taken die je doet als griffier:⁶

- Zorgen dat de raad (bijv. in een raadsprogramma of lange-termijn-agenda) duidelijk maakt met welke maatschappelijk opgaven hij aan de slag wil en dat gesprek levend houden;
- Werken aan een doorontwikkeling van die strategische en/of langetermijnagenda en de vrijblijvendheid daarvan bij alle gremia wegnemen;
- Bewaken dat raadsvoorstellen expliciet aansluiten op het raadsprogramma;
- Voorstellen toetsen aan het raadsprogramma, afwijkingen benoemen en waar nodig bespreekpunten aandragen in relevante gremia (agendacommissie, presidium etc.);
- Bevorderen van raadsvoorstellen die gebaseerd zijn op goed onderzoek en feiten uit de maatschappelijke werkelijkheid (waarin de alternatieven zijn uitgewerkt en waarin de maatschappelijke dilemma's en mogelijke politieke argumenten op tafel liggen voor de volksvertegenwoordiging) en niet slechts op ambities;
- Gedrag waarnemen en observaties bespreekbaar maken;
- Onderzoeken van mogelijkheden om de raads- en vergaderstructuur beter aan te laten sluiten op de dialoog en het debat over argumenten;
- Verbindingen leggen in de driehoek burgemeester-gemeentesecretaris-griffier, met relevante onderdelen van de ambtelijke organisatie en met relevante andere organisaties (maatschappelijke organisaties maar ook gemeenschappelijke regelingen);
- Zorgen dat de raad steeds weer in contact blijft met de gemeenschap door onderzoek en ontmoeting. Zorg er daarin voor dat mensen uit de samenleving de agenda daarvan kunnen bepalen en de vorm waarin die ontmoeting plaatsvindt;
- Organiseren van trainingen op vaardigheden en collectieve bijeenkomsten over thema's;
- Aanreiken van- en experimenteren met (nieuwe) vormen van participatie;
- Agenderen van evaluaties en 'doorleving' van het raadsprogramma;
- Investeren in informele en individuele gesprekken met raadsleden en fracties;
- De raad informeren over ontwikkelingen in het openbaar bestuur en de meervoudige democratie (in algemene zin, rond specifieke dossiers en/of goede voorbeelden van elders).

Pas deze waslijst aan op hoe jij werkt (of beter nog: wil werken). Bespreek met je werkgever - de raad of de werkgeverscommissie - voor elk punt: willen jullie dit ook, hoe doen we dit, wat zien we dan en wanneer zijn we daar blij mee? En ga het dan doen. Want die taken zijn slechts je bladmuziek. De echte muziek maak je als je samen gaat spelen. Laat je horen, beste griffier!

⁶ Hiervoor is rijkelijk geput uit de taakomschrijving van de griffier van Heeze-Leende.

Toegift: de Spotify-speellijst

Trots en troost - voor griffiers

Griffiers zijn net mensen. Soms trots op wat ze goed doen, soms zoekend naar troost voor wat niet goed gaat. Lees dan de mooie teksten uit onderstaande liedjes. Luister ondertussen naar de mooie liedjes via de 'Trots en troost - voor griffiers'-speellijst op Spotify, te vinden via bit.ly/troostvoorgriffiers en de qr-code. Tussen die ruim dertig liedjes zit vast iets dat je even verder helpt.

“Kan ik iets voor je doen, kan ik iets voor je zijn?”
Kan ik iets voor je doen - De Dijk

“Ik wil een eigen superheld, die niet veel kost en pizza's belt”
Superheld – Fixkes

“Je hebt gelijk: richting overkomt je niet, je kiest ervoor
Welke zet, welke deur je open doet
Na elke keuze leef je door
En alles stroomt binnen oevers die jezelf bouwt”
Omdat we verdergaan - Eva van Manen

“De waarheid krijgt van mij een stoel
Hier ligt de brief met mijn gevoel
De tijd is om is wat ik zeg
En als je thuiskomt ben ik weg
De waarheid krijgt van mij een stoel”
De waarheid krijgt een stoel - Tijs Dilbeek, Dave Menkehorst

“Ik ben erbij als de nacht begint. Ze wachten weer op mij.”
Ik ben er bij - Luc de Vos

“Liever vieze voeten, dan altijd schoenen aan”
Liever vieze voeten - Iris Penning

“We zijn allemaal uniek en origineel en als je 't niet gelooft, speel dan beter toneel”
OE Ver'est nog? - Barlaen

“Ik krijg hier antwoorden die ik niet meer had verwacht
Maar tussen de haperingen door
Gaat er niets teloor
Oh, ik heb het doorgedacht”
De doorgedachte - Henny Vrienten

"Ik heb een nieuw raam. En ik geef het alle tied, alle tied"
Nieuw raam - Broeder Dieleman

"Als je moe bent, moet je slapen
Als je slaapt dan is het stil
Dan hoor je niets meer, niet meer wat ze vragen
Ik hoor niets als ik niet wil"
Niets is voor altijd – Madou

"Mijn twijfel is geen keuze meer
Geen ja maar ook geen nee
Mijn twijfel is mijn leuze en mijn vraag
Twijfel je mee?"
Twijfel met de besten mee - De Post

"Was er maar iemand die het allemaal wist
iemand met overzicht die zich nooit vergist
Was er maar iemand die altijd alles kon
alleen maar zei wat jij horen wou
Was er maar iemand die elke wedstrijd won
iemand die nooit een uitvlucht verzou
Was er maar iemand, iemand met een kompas
die nooit iets beweerde dat niet zeker was
Was er maar iemand die niks te bewijzen had
en overal tijd voor had ook voor jou
Was er maar iemand die zelf niks nodig had
zeker nooit iets van een ander wou"
Was er maar iemand - Yevgueni

"Het zijn er niet veel die ik zoek,
het zijn er niet veel die ik voel,
het zijn er een paar die ik wil,
maar het zijn er niet veel"
Het zijn er niet veel - Clean Pete

"Want ik zeg nee (ik zeg nee)
Hoor je wat ik zeg (hoor je wat ik zeg)
Want ik zeg nee (nee, nee)
Ik doe niet meer mee (ik doe er niet aan mee)"
5446 is mijn nummer - Doe maar, Kenny B

"Durf jij, durf jij
Me dan te zeggen dat je gaat?
Durf jij, durf jij
Me dan te zeggen dat je blijft?"
Durf jij? - Ellen ten Damme

"Ik begrijp het als je het allemaal niet wilt horen
dat zij jou graag ziet en dat zij je mist.
Wel, laat mij dan niet binnen en ik ga niet storen.
Vergeet maar dat ik hier ooit ben geweest"
Ik ga niet storen - Het Zesde Metaal

“Wat als we mislukken?
Ik moet er niet aan denken
Maar ik doe het toch”
Maar ik doe het toch – WIES

“Verlies mie osteblief niet ik ben moe
Ist nog ok tussen ons? Zeg et mi”
Ik ben moe - Flip Kowlier

“Niet te snel weglopen, oké?
Strijden als je opstaat
Twijfelen en doorgaan
Ik beloof je te bevrijden
Ben er even, maar verdwijn weer
Maar goed, ik ben er nog
Jawel, ik ben er nog”
Niet weglopen – Typhoon

“Mijn vrienden er is meer
dan praten over hoe het eigenlijk zou moeten
Ik heb genoeg van dit verhaal
En de stelligheid waarmee ook ik
beweer wat niemand van ons weet”
Geen Tijd Te Verliezen - Tröckener Kecks

“Iemand moet de slimste zijn
maar waarom ik altijd?”
Iemand moet de slimste zijn – Walrus

“Bedankt dat je me zag, dat je hebt gewacht
Bedankt dat je het zei, dat je koos voor mij
Bedankt voor waar we zijn”
Bedankt – Geejee

“Zet junder ier,
Dak et ol explicere
Oe dat zit, woar dat ip stoat
Woar goat nartoe, de roden draad”
Bouwt Ip Mie - Het Zesde Metaal

“Niets blijft altijd, alles beweegt.
Begin, aan alles wat je wil. Begin. Spring er in”
Het leven - Eva Emme

“Neem mijn vleugels af
Als jij ze gebruiken kan
Dan loop ik wel
Dan loop ik wel naar huis”
Vleugels - S10

“Ik heb me wekenlang verveeld
omdat jij, alleen jij, er niet was”
Omdat jij er niet was - Karel J. Schepers

“Er is vast wel een man, vast wel een vrouw
Die beter luistert dan ik, die alles zou doen voor jou
Maar als het moet,
weet je dan niet dat ik naast je sta?”
Altijd wel iemand – IOS

“Als we wondermooie dingen doen dan,
zal ik met je meereizen dan
Als we wondermooie dingen zien dan,
zal ik met je meegaan dan”

Zal ik dan - Tom Kestens

“Ik ben geen held, geld heb ik niet te schenken
mijn naam hoor je niet terug in een verhaal
Ik kan geen geniale uitvinding bedenken
geen gouden plak, geen klein bokaal”

Geen held - Julia Zahra

“t wa juste een kwestie van organisatie en goeste miskien”

Kwestie van organisatie - Flip Kowlier

“Ik schrijf ze op, met potlood en met pen
De liever nog dan liefste woorden die ik ken
Ik schrijf ze op, met balpen en met stift
De mooier nog dan mooiste woorden in mijn schrift”

Ik schrijf ze op - Thijs Borsten e.v.a.

“Je hoeft het niet alleen te doen
We kunnen het ook samen doen
Je staat hier niet alleen
Je hoeft het niet alleen te doen”

Je hoeft het niet alleen te doen - Rob Dekay

“Ik wil je elke avond bellen
Ik weet precies wat jij zou zeggen
Mis jouw adviezen en je lessen
Elke goeie grap
want lachen konden wij het beste
Hier blijft het stil”

Hier blijft het bij - Iris Penning

“Ik zet met schrap, ik maak me sterk
mij blaas je niet om
want heel ongemerkt kwam ik vooruit
nu maak ik het waar, alles ligt open
dit wordt mijn jaar!”

Dit wordt mijn jaar - Saskia Schalekamp en Louise Hensen

Als je deze bundel lees, is het overweldigend hoe veeleisend het griffierswerk is en op hoeveel borden je tegelijk moet schaken. Maar de bundel laat gelukkig ook heel mooi zien hoeveel jij als griffier kunt betekenen voor het openbaar bestuur, de democratie en - vooral - de gemeenschap.

- Hester den Oudsten, directeur Vereniging van Griffiers

Gemaakt door

Vincent van Stipdonk en Marije van den Berg in opdracht van de Vereniging van Griffiers.

Met dank aan

Saskia Voortman, Robert-Jan Ritsema, Margriet Veeger, Marcel van Dam, Leandra Kilian, Elles Kroon, Kirsten ten Cate, Jorrit Jongbloed, Iroy Konings, Hester den Oudsten en Evert Bunt.

2023